

Karol Sołtys

PRAWO DO STRAJKU A ZASADA
POKOJU SPOŁECZNEGO.
UWAGI NA TLE KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ
I PRAWA PRACY

WPROWADZENIE

Prawo do strajku, choć jest znane już od czasów starożytnych, to jednak nie ma ono niepodważalnej pozycji w katalogu praw pracowniczych. Legalizacja strajków dokonała się bowiem dopiero na przełomie XIX i XX w. i wciąż jej słuszność budzi pewne kontrowersje. Przeciwnicy strajku wskazują przede wszystkim na znaczną dolegliwość i destruktywność tego środka rozwiązywania sporów zbiorowych, zwłaszcza w kontekście zasady pokoju społecznego i dobra wspólnego. Skala wzbudzanych kontrowersji bynajmniej nie jest błaha. Inwazyjność strajków na pokój społeczny i dobro publiczne jest często podnoszona w doktrynie [Utz 1982, 755], jak również orzecznictwie sądów i trybunałów międzynarodowych¹.

W kontekście tak zarysowanej problematyki celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie badawcze, dotyczące określenia relacji między prawem do strajku a zasadą pokoju społecznego. Istota zagadnie-

MGR KAROL SOŁTYS – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: karol.soltys@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-7710-6204>

¹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 kwietnia 2014 r. w sprawie National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 31045/10, s. 50-51.

nia sprowadza się m.in. do określenia przyczyn dopuszczalności strajków w kontekście oparcia zbiorowych stosunków pracy na zasadzie pokoju społecznego i dialogu partnerów społecznych. Równie istotne jest odniesienie się do zarzutu, zgodnie z którym prawo do strajku współcześnie jest jedynie reliktem XIX w. walki klas, a także odniesienie się do wątpliwości, czy w świetle postępującej instytucjonalizacji i wzmacniania dialogowych metod rozwiązywania sporu, prawo do strajku jest jeszcze potrzebne. W przypadku natomiast udzielenia odpowiedzi, zgodnie z którą strajk nie stanowi zupełnego zaprzeczenia zasady pokoju społecznego i współcześnie jest istotnym elementem modelu rozwiązywania sporów zbiorowych, konieczne jest wykazanie, na czym polega ewentualna konstruktywność strajków.

Relacje prawa do strajku i zasady pokoju społecznego w niniejszym artykule zostały poddane analizie historycznej, aksjologicznej i moralno-etycznej. Z tego powodu skorzystano z dorobku doktryny katolickiej nauki społecznej, która pozwala na praktyczne uchwycenie tych aspektów i ich przełożenie na problematykę prawną.

1. POKÓJ SPOŁECZNY

W doktrynie prawa pracy pokój społeczny definiuje się jako stan harmonii we wzajemnych relacjach między pracownikami a pracodawcami. Zasada ta nie została jednak wyrażona wprost w przepisach prawa, ale wynika z ich całokształtu. Do jej funkcji należy harmonizowanie relacji między pracownikami i pracodawcami, a także stworzenie podstaw ładu społecznego, który jest konieczny do współdziałania pracy i kapitału [Unterschütz 2016, 175]. Z tego powodu zasada ta została wyinterpretowana z art. 20 Konstytucji RP², a zatem z istoty społecznej gospodarki rynkowej, która nie jest jedynie dyrektywą konstrukcji ustroju ekonomicznego, ale odnosi się jednocześnie do kwestii społecznych³. Ustrój gospodarczy ma zatem zapewnić także bezpieczeństwo społeczne i sprawiedliwość społeczną.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 stycznia 2001 r., sygn. akt K 17/00, OTK 2001/1/4.

W prawie pracy zasada pokoju społecznego bywa utożsamiana z dobrem wspólnym. Z tego powodu ustawodawca ma obowiązek ustanowienia przepisów, które pokój ten będą chroniły. Funkcję ochronną zaś spełnia ogół przepisów zbiorowego prawa pracy, w tym przede wszystkim regulacja ustawy *o rozwiązywaniu sporów zbiorowych*⁴. Dla zasady pokoju społecznego w ujęciu prawnym, w szczególności podkreśla się znaczenie dialogu społecznego jako najważniejszej i najbardziej odpowiedniej formy jej realizacji [Unterschütz 2016, 175].

W katolickiej nauce społecznej zasada pokoju społecznego również nie została sformułowana wprost jako zasada w znaczeniu formalnym [Strzeszewski 2003, 399]. Wielokrotnie pojawia się jednak pod różnymi określeniami zarówno w opracowaniach prywatnych, jak i oficjalnych dokumentach Kościoła. Co istotne w nauczaniu społecznym pokój i sprawiedliwość społeczna są jedynie stanem pośrednim. Kościół nie zadowala się bowiem osiągnięciem pokoju, ale w dalszej perspektywie dąży do realizacji zasady miłości społecznej [Wyszyński 1993, 284-85].

Pokój społeczny przez Cz. Strzeszewskiego jest określany jako uporządkowany spokój, inaczej „uporządkowana zgoda członków społeczności” [Strzeszewski 2003, 25]. Z kolei A. Klose zrównuje pokój społeczny z ładem wewnątrzpaństwowym i określa go jako harmonijną strukturę społeczną [Klose 1995, 58-59]. Zgodnie z poglądami S. Wyszyńskiego, zachowanie pokoju społecznego wynika ze społecznej natury człowieka. Dzięki społeczeństwu człowiek może się realizować i dlatego też konieczny jest pokój społeczny. Z tych powodów jego utrzymanie musi być podstawowym i naturalnym celem państwa, Kościoła, związków zawodowych i organizacji pracodawców. Jednak osiągnięcie pokoju społecznego nie jest celem samym w sobie, lecz środkiem do realizacji dobra wspólnego [Wyszyński 1993, 279-80 i 294-95].

Pokój społeczny zarówno w doktrynie prawa pracy, jak również w katolickiej nauce społecznej, choć często różnie określany, ma zbliżony zakres znaczeniowy. W obu przypadkach jest on środkiem, a nie celem i służy do realizacji dobra wspólnego. Prawdopodobnie przez jego instrumentalne traktowanie, nie został on wprost sformułowany w warstwie normatywnej, nie jest również zasadą społeczną w katolickiej nauce społecznej. Jednak jego istnienie i znaczenie jest podkreślane w obu doktrynach. Choć pokój

⁴ Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. *o rozwiązywaniu sporów zbiorowych*, Dz. U. Nr 55, poz. 236 [dalej: u.r.s.z.].

społeczny odnosi się *sensu lato* do konstrukcji ustroju społecznego, to jednak jego istota jest szczególnie zauważalna w relacjach społecznych regulowanych normami zbiorowego prawa pracy.

2. STRAJK

W przeciwieństwie do pokoju społecznego prawo do strajku nie nastrocza większych trudności definicyjnych. Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.r.s.z. strajk polega na zbiorowym powstrzymaniu się pracowników od wykonywania pracy w celu rozwiązania sporu dotyczącego interesów wskazanych w art. 1 tej ustawy, a zatem warunków pracy, płac, świadczeń socjalnych oraz praw i wolności związkowych m.in. pracowników.

Z perspektywy katolickiej nauki społecznej definicja strajku nie różni się znacznie od definicji prawnej. Jednakże, co należy podkreślić, nie istnieje jedna oficjalna taka definicja. Różnice w definiowaniu tego pojęcia są jednak niewielkie. W *Słowniku Katolickiej Nauki Społecznej* strajk jest określany jako wspólne przerwanie pracy dokonywane przez pracowników, w celu wymuszenia poprawy warunków pracy i warunków socjalno-bytowych [Piwowarski 1993, 174]. Z kolei według definicji, którą posługuje się A. Szymański [Szymański 1925, 209] i Cz. Strzeszewski [Strzeszewski 2003, 490], strajk jest to zbiorowe, na skutek uprzedniej zmowy, zaprzestanie pracy połączone z niedopuszczeniem innych robotników do pracy, celem zmuszenia pracodawcy, pod wpływem strat stąd wynikających, do zgodzenia się na żądania robotników. Z przytoczonych definicji wynika zatem kilka cech konstytutywnych strajku jako zjawiska i są nimi: powstrzymanie się od świadczenia pracy – brak gotowości do jej świadczenia; zbiorowy charakter strajku – powstrzymanie się od pracy musi być wyrazem jednoczesnego zachowania się pewnej skoordynowanej zbiorowości pracowników; celowość działania – stworzenie presji do realizacji interesów pracowniczych lub ochrony praw pracowniczych.

Już w warstwie językowej dostrzegalna jest sprzeczność między prawem do strajku, a zasadą pokoju społecznego. Pokój społeczny jest stanem harmonii i współdziałania pracowników i pracodawców, które są realizowane w duchu dialogu społecznego i służą osiągnięciu dobra wspólnego. Strajk zaś jest instrumentem ochrony interesów jedynie jednej strony sporu zbiorowego. Jest on wymierzony przeciwko pracodawcy w celu wywoła-

nia w nim presji na realizację postulatów strajkowych. Jednakże po głębszej analizie znaczeń obu tych pojęć, można dostrzec pewną zbieżność. Zarówno strajk, jak i pokój społeczny są jedynie środkami do realizacji określonych celów, które w warstwie językowej zdają się być różne. Z tego powodu konieczna jest ich dalsza analiza skoncentrowana na odkodowaniu funkcji pokoju społecznego i strajku.

3. PRAWO DO STRAJKU A ZASADA POKOJU SPOŁECZNEGO W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Zjawisko strajku, choć znane od starożytności, swoją współczesną postać wykształciło na przełomie XVIII i XIX w. W tym okresie doszło do gwałtownych przemian społecznych, których źródłem były dwie wielkie rewolucje – Wielka Rewolucja Francuska i rewolucja przemysłowa [Liszczycki 2020, 26-27]. Ich konsekwencją było ustanie systemu stanowego i zastąpienie go systemem klasowym, w obrębie którego można było wyróżnić nieposiadający na własność środków produkcji proletariat oraz warstwę posiadającą, czyli kapitalistów [Tańc 2016, 61].

Najważniejszym problemem społecznym w tamtym okresie była tzw. kwestia społeczna. Jej źródłem oprócz katastrofalnych warunków świadczenia pracy była również alienacja proletariatu [Von Ketteler 2007, 120-22]. Przejawiała się ona przede wszystkim w zakazie zrzeszania się w organizacje pracownicze oraz zakazie strajkowania. Strajki już w czasach przedoświeceniowych były postrzegane jako zagrożenie dla władzy państwowej i utożsamiano je z niszczeniem pokoju i porządku społecznego [Masewicz 1989, 12-16 i 47-48]. Taka postawa umocniła się w okresie rewolucji francuskiej, która dała podstawę ideologiczną do walki z korporacjonizmem jako ostatnim bastionem ustroju feudalnego. Poglądy te uzyskały aprobatę państw, które w dalszej kolejności wprowadziły zakaz zgromadzeń powyżej 4 osób i podtrzymywały zakaz strajkowania pod groźbą kary [Strzeszewski 1978b, 75-78]. Jednakże pomimo ich zakazów i penalizacji proletariat i tak organizował nielegalne wówczas komitety strajkowe, które dały początek ruchowi związkowemu.

Katastrofalne warunki życia ogromnej części społeczeństwa oraz odebranie pracownikom możliwości ochrony swoich praw, prowadziło do wzrostu niepokoju społecznych i zantagonizowania społeczeństwa. Podjęcie

próby rozwiązania tej kwestii doprowadziło do znacznego przyspieszenia rozwoju katolickiej myśli społecznej [Tenże 1978a, 47-48]. Niemal na samym początku w Kościele doszło w tym czasie do powstania dwóch kierunków myślenia o kwestii społecznej. Z jednej strony rozwijał się ruch liberalno-indywidualistyczny, stworzony m.in. przez Frederica La Playa reprezentującego szkołę pokoju społecznego i Charlesa Perina, który był twórcą paternalizmu chrześcijańskiego. Z drugiej zaś kształtował się ruch interwencyjno-społeczny, którego wybitnym przedstawicielem był biskup moguncki Wilhelm von Ketteler [tamże, 48-51].

W ramach poglądów prezentowanych przez przedstawicieli ruchu liberalno-indywidualistycznego, wskazywano, że państwo nie powinno ingerować we wcześniej zawarte umowy między pracownikami i pracodawcami [Strzeszewski 2003, 218-20]. Twierdzono bowiem, że reformy życia społecznego postępują przez odmianę moralności. Dopiero zaś gdy ta zostanie osiągnięta, niejako oddolnie, dochodzi do naturalnych zmian prawodawstwa [tamże]. Przyznanie wolnej niedzieli, godziwego wynagrodzenia za pracę, ochrony pracy kobiet i dzieci powinny być, w świetle tych poglądów, wyrazem moralnego obowiązku pracodawcy, którego źródłem nie jest sprawiedliwość, lecz miłosierdzie [Strzeszewski 1978a, 52-53]. Strajk zaś został uznany za negatywne zjawisko społeczne, które godziło w pokój społeczny i było narzędziem zaogniania dewastującego społeczeństwo walki klas [Szymański 1913, 108-12].

Odmienne plan reform życia społecznego został ukształtowany w ramach ruchu interwencyjno-społecznego. Głoszono w nim konieczność interwencji państwa w stosunki pracy. Ponieważ państwo nie byłoby w stanie samodzielnie rozwiązać kwestii społecznej, to też naturalną koniecznością miało być tworzenie stowarzyszeń robotniczych takich jak związki zawodowe, czy spółdzielnie pracy [Von Ketteler 2007, 168]. Przedstawiciel tego nurtu Wilhelm von Ketteler uzasadniając konieczność interwencji państwa wskazywał na fakt, że choć liberalizm oświeceniowy przyniósł pracownikom wolność w znaczeniu formalnym, to jednocześnie wolność ta w praktyce była zniewoleniem ekonomicznym. Z tego powodu ustawodawstwo powinno dać prawdziwe wyzwolenie w postaci realizującego postulaty sprawiedliwości ustawodawstwa pracy i przyznania pracownikom prawa do zrzeszania się w związkach zawodowych i organizacji strajków [Strzeszewski 2003, 226-28]. Biskup moguncki zwracał szczególną uwagę na skuteczny wymiar strajków. W swoich tekstach odnosił się m.in. do przy-

kładow z Wielkiej Brytanii, gdzie ówczesne strajki walnie przyczyniły się do wzrostu płac. Tym samym von Ketteler wskazywał, że w ogólnym kontekście społecznym strajki mogą być konstruktywne [Von Ketteler 2007, 181-84].

Praktycznym wyrazem poglądów wyrażanych w ramach nurtu interwencyjno-społecznego było zakładanie w Niemczech pierwszych katolickich związków zawodowych. Organizacje te miały chronić prawa i interesy pracownicze przede wszystkim na drodze pokojowej. Dopuszczano jednak możliwość podejmowania strajków. Były one jednak uważane za środek ostateczny, który mógł być podjęty po spełnieniu określonych warunków. Strajki były wówczas powszechnie praktykowane. W niektórych latach nawet 30% sporów zbiorowych organizowanych przez te związki kończyło się strajkiem [Szymański 1913, 58-60].

Wszystkie poglądy, jakie kształtowały się w ramach katolickiej nauki społecznej były odpowiedzią na postępującą walkę klas, a jednym z ich głównych celów było przywrócenie pokoju społecznego i propagowanie współdziałania wszystkich warstw społecznych w oparciu o zasadę solidarności [Piwowarski 1982, 107-108]. Każdy z nurtów zaproponował inny sposób organizacji życia społecznego. Z odmiennych założeń wynikały liczne spory doktrynalne dotyczące kwestii szczegółowych. Jedną z nich był także strajk [Szymański 1913, 58-60]. Pierwsze oficjalne rozstrzygnięcia – początkowo na niekorzyść prawa do strajku – przyniosły encykliki *Rerum novarum* i *Quadragesimo anno*.

W encyklice *Rerum novarum* papież Leon XIII zwracał uwagę na szkodliwość strajku nie tylko dla pracodawców, ale również samych pracowników, handlu i porządku społecznego. Choć nie potępił strajku wprost, to jednak wskazywał, że państwo powinno przede wszystkim zapobiegać ich przyczynom na drodze legislacyjnej⁵. Natomiast w encyklice *Quadragesimo anno* papież Pius XI wprost zakazał podejmowania strajków, które były zaprzeczeniem pokojowej współpracy klas społecznych, której stróżem miało być państwo⁶ [Musiała 2019, 77]. W tym kontekście prawo do strajku zostało uznane za zaprzeczenie pokoju społecznego.

⁵ Leo PP. XIII, Litterae encyclicae de conditione opificum *Rerum novarum* (15.05. 1891), ASS 23 (1890-1891), s. 641-70; tekst polski w: *Encyklika Leona XIII o kwestji robotniczej „Rerum Novarum”*, przetł. J. Piwowarczyk, Wydawnictwo Prasy Katolickiej i Wydawnictw Katolickich, Kraków 1931.

⁶ Pius PP. XI, Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad evangelicae legis normam perficiendo, in annum XL post editas Leonis XIII Litteras encyclicas

Przełomowym momentem okazały się jednak późniejsze dokumenty, takie jak *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II, w którym wskazano, że strajk jest środkiem ostatecznym i czasem jest niezbędny dla ochrony słuszných praw i interesów pracowniczych [Wesoły 2012, 185-86]. Podobne stanowisko przedstawił papież Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens*. Wskazano w niej, że strajk jest środkiem dopuszczalnym przez naukę społeczną Kościoła, ale tylko warunkowo i jako środek ostateczny [Musiała 2019, 78]⁷.

Historyczne ujęcie relacji prawa do strajku i pokoju społecznego wskazuje, że pomiędzy nimi zachodzi ścisły związek. Przyczyną delegalizowania, penalizowania i uznania strajków za niemoralny środek samopomocy pracowniczej był właśnie pokój społeczny. Jednakże to organizowane nielegalnie strajki przyczyniły się do zwrócenia uwagi ustawodawców na problemy społeczne i były impulsem do tworzenia pierwszych regulacji prawa pracy. Strajki były również katalizatorem kształtowania się ruchu związkowego. Działalność związków zawodowych oraz regulacje prawa pracy oddziaływały zaś pozytywnie na trwałość pokoju społecznego. W takim ujęciu strajki zdają się być już komplementarne z pokojem społecznym. Aby rozstrzygnąć sprzeczność wniosków należy odwołać się również do analizy aksjologicznej strajku oraz zasady pokoju społecznego.

4. PRAWO DO STRAJKU A ZASADA POKOJU SPOŁECZNEGO W UJĘCIU AKSJOLOGICZNYM

Zgodnie z katolicką nauką społeczną człowiek może osiągnąć pełnię rozwoju wyłącznie w społeczeństwie. Wynika to z jego społecznej natury. Bez społeczeństwa jednostka nie może wypełnić życiowych celów, które sobie wyznaczyła, nie może również spełnić swojego przeznaczenia [Wyszyński 1993, 303-304]. Pomiedzy jednak dobrem partykularnym danej osoby a dobrem wspólnym, w którym się ona realizuje, nie ma sprzeczności. Nie moż-

«Rerum novarum» *Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 177-231; tekst polski: Pius XI, *Quadragesimo Anno*, Wydawnictwo Capital, Warszawa 2021.

⁷ Ioannis Pauli PP. II, *Litterae encyclicae de labore humano*, LXXXX expleto anno ab editis Litteris Encyclicis Rerum novarum *Laborem exercens* (14.09.1981), AAS 73 (1981), s. 577-647; tekst polski: Jan Paweł II, *Encyklika Laborem exercens*, Wydawnictwo TUM, Wrocław 2021.

na zatem przeciwstawiać tych wartości i bezwzględnie podporządkować dobro jednostkowe dobru społeczeństwa. Zamiast tego należy wskazać, że są one w sposób konieczny zależne od siebie. Realizacja dobra wspólnego polega bowiem na stworzeniu warunków urzeczywistniających dobra osobowe członków społeczeństwa⁸. Tym samym społeczeństwo jest poniekąd środkiem do osiągnięcia celów indywidualnych. Koncepcja, według której istnieje zgodność między dobrem jednostkowym a wspólnym daje podstawy dla zasady solidaryzmu chrześcijańskiego [Strzeszewski 2003, 145].

Utrzymanie pokoju społecznego jest niezbędne do osiągnięcia harmonii i współdziałania wewnątrz społeczeństwa, to z kolei prowadzi do realizacji zasady dobra wspólnego nazywanej również zasadą solidaryzmu [tamże, 521-22]. Z kolei przez dobro wspólne możliwy jest rozwój człowieka [Wyszynski 1993, 294-95]. Z tego powodu pokój społeczny stanowi kluczowy element w nauczaniu Kościoła. W doktrynie zaś wskazuje się, że jego budowanie odbywa się poprzez urzeczywistnienie zasad sprawiedliwości społecznej. Jak wskazywał Cz. Strzeszewski pokój jest dziełem sprawiedliwości [Strzeszewski 2003, 25]. Można zatem sformułować wniosek, zgodnie z którym wartości, takie jak pokój społeczny, sprawiedliwość społeczna i dobro wspólne są ze sobą w sposób funkcjonalny nierozzerwalnie powiązane. Z tego powodu w kontekście analizy relacji prawa do strajku i pokoju społecznego nie wolno od nich abstrahować.

Pokój społeczny jest wartością o doniosłym znaczeniu społecznym i z tego względu jego zapewnienie i utrzymanie jest głównym zadaniem państwa. Zadanie to, w sposób szczególny jest widoczne w historii strajków i ruchu związkowego. Konieczność utrzymania pokoju społecznego było jedną z przyczyn, dla których zdelegalizowano i spenalizowano strajki. To również z jego przyczyny w społecznym nauczaniu Kościoła strajk był postrzegany jako niemoralny środek realizacji interesów pracowniczych. Podobnie współcześnie zarówno w doktrynie prawa pracy [Utz 1982, 736-37], jak również katolickiej nauce społecznej [Klose 1995, 58-59] podnosi się, że strajk stanowi narzędzie walki klas, tym samym jest zaprzeczeniem pokoju społecznego, a zatem ma destruktywny charakter dla dobra wspólnego i powinien być zanegowany.

⁸ Ioannis PP. XXIII, Litterae encyclicae de rerum socialium processibus ad christiana praecepta componendis *Mater et magistra* (15.05.1961) AAS 53 (1961), s. 401-63; tekst polski: Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1969.

Nieco odmienną perspektywę na zagadnienie prawa do strajku nakreślił kard. S. Wyszyński. Według niego, tym co zagraża pokojowi jest cierpienie choćby jednej warstwy społecznej, które następnie oddziałuje na całe społeczeństwo. To zatem pojawienie się niesprawiedliwości społecznej jest głównym zagrożeniem dla pokoju społecznego i zarazem dobra wspólnego. Jak wskazywał S. Wyszyński „przewrót jest niemym protestem przeciwko nadużyciom, które zbierały się nieraz dziesiątkami lat, jest oskarżeniem żyjącego pokolenia, które nie chciało czy też nie umiało dostrzec w innych członkach wspólnego ciała społecznego i stygmatu braterstwa” [Wyszyński 1993, 276-77].

W świetle powyższych rozważań strajk, ze źródła naruszenia pokoju społecznego staje się zaledwie zewnętrzną oznaką wcześniejszego jego zaburzenia, którego prawdziwą przyczyną jest niesprawiedliwość. W tym ujęciu strajk staje się w pierwszej kolejności środkiem do realizacji słusznych interesów pracowniczych, a przez to, w drugiej kolejności, narzędziem sprawiedliwości społecznej, która pozwala na przywrócenie pokoju społecznego i dalszego współdziałania pracy i kapitału dla budowania dobra wspólnego, w którym może urzeczywistnić się dobro jednostek.

Źródłem prawa do strajku nie jest pokój społeczny ani zasada dobra wspólnego. Pozytywne lub negatywne oddziaływanie na nie strajku ma charakter uboczny. Współczesna katolicka nauka społeczna znajduje uzasadnienie prawa do strajku przede wszystkim w miłości i sprawiedliwości społecznej. Miłość społeczna odnosi się do relacji między ludźmi. Nie jest jednak możliwe jej urzeczywistnienie w momencie, w którym pomiędzy partnerami społecznymi zachodzi poczucie niesprawiedliwości wywołane np. niesprawiedliwą zapłatą za pracę, czy zbyt długim czasem pracy. Warunkiem wstępnym do osiągnięcia miłości społecznej jest zatem osiągnięcie stanu sprawiedliwości społecznej. Natomiast jednym ze środków jakie przysługują pracownikom do ubiegania się o sprawiedliwą zapłatę, bezpieczne i higieniczne warunki pracy jest strajk. Tym samym może on stać się, w pewnych warunkach, środkiem do urzeczywistnienia miłości społecznej, a przez to stać się moralnym narzędziem ochrony interesów pracowniczych. Jednak dzieje się tak, gdy strajk jest nieuniknionym i jedynym środkiem realnie wpływającym na poprawę sytuacji pracowników. Staje się wówczas mniejszym, ale koniecznym złem społecznym [Wojtyła 2018, 66-71 i 346-47].

Jedną z głównych wątpliwości dotyczących słuszności strajku jest to, czy współcześnie, gdy kwestia społeczna zdaje się być rozwiązana, pracownicy przestali otrzymywać głodowe pensje, a ich czas pracy uległ znacznemu skróceniu, strajk ma wciąż swoje umocowanie w sprawiedliwości i miłości społecznej [Utz 1982, 738-39]. W tym kontekście konieczne jest odniesienie prawa do strajku do zagadnień prawa do życia oraz prawa i obowiązku pracy. Prawo i obowiązek pracy są naturalną konsekwencją prawa do życia [Strzeszewski 1978b, 230-31], które w swej treści nie ma charakteru biernego, ale czynny. Jego treścią nie jest bowiem jedynie możliwość egzystowania, ale przeciwnie wiąże się ono z prawem do doskonalenia człowieka, które jest osiąganane przez pracę i za jej pośrednictwem. Praca nie może zatem zdominować całego życia człowieka. Ma ona umożliwić mu rozwój. I tak przykładowo słuszna płaca nie ma jedynie umożliwić przetrwania, ale być środkiem do doskonalenia człowieka [Strzeszewski 1978b, 234 i 240-41]. W świetle tej tezy wydaje się, że realizacja postulatów słusznych warunków pracy i płacy nie ma charakteru statycznego, ale dynamiczny i proporcjonalny do rozwoju cywilizacyjnego. W tej perspektywie prawo do strajku, które jest narzędziem realizacji prawa do godnych warunków pracy, nie może utracić swojej aktualności. Niewątpliwie jednak współcześnie zakres jego słusznego zastosowania ulega stopniowemu zawężeniu.

5. POZYTYWNY WPŁYW PRAWA DO STRAJKU NA TREŚĆ ZASADY POKOJU SPOŁECZNEGO W KONTEKŚCIE ROZWOJU IRENICZNYCH METOD ROZWIĄZYWANIA SPORU ZBIOROWEGO

Kolejną wątpliwość budzi to, czy w kontekście rozwoju irenicznych metod rozwiązywania sporu zbiorowego, takich jak negocjacje, mediacje i arbitraż, prawo do strajku nadal znajduje swoje uzasadnienie w sprawiedliwości społecznej, a tym samym może jeszcze służyć realizacji pokoju społecznego.

Istota siły oddziaływania strajku polega na stworzeniu presji u pracodawcy, aby ten zrealizował postulaty strajkowe pod groźbą zaprzestania pracy, a tym samym przerwania prowadzenia działalności gospodarczej. To nacisk ekonomiczny decydował zatem o skuteczności tego środka roz-

wiązywania sporu i rekompensował słabości XVIII i XIX-wiecznych związków zawodowych. Proporcjonalnie jednak do wzrostu zorganizowania pracowników w ramach ruchu związkowego pojawiały się nowe alternatywne i skuteczne metody wpływania na realizację interesów pracowniczych, a rola i częstotliwość organizowania strajków malała. Strajk służył zatem do rekompensowania i wyrównania pozycji partnerów społecznych [Strzeszewski 1978b, 244-45].

Należy podkreślić jednak, że strajk jest jedynie elementem modelu rozwiązywania sporów zbiorowych. Ponowne zdelegalizowanie strajku istotnie wpłynęłoby zatem na funkcjonowanie tego modelu. Strajk wzmacnia pokojowe metody rozwiązywania sporów. Jak zauważał w XIX w. Emmanuel von Ketteler, już sama możliwość skorzystania ze strajku powoduje, że pracodawcy bardziej angażowali się w dialog [Von Ketteler 2007, 181-84]. Również realia społeczne pokazują, że nie zawsze udaje się zrealizować słuszne interesy pracownicze wyłącznie w drodze dialogu społecznego [Wojtyła 2018, 70-71].

Zachowanie strajku w strukturze procedury rozwiązywania sporów zbiorowych znajduje swoje oparcie także w świetle współczesnych badań nad sankcją. Brak istnienia, w relacji organ regulacyjny – podmiot prywatny, potencjalnej sankcji, sprzyja w dłuższej perspektywie postawom niezgodności z prawem. Istnienie jedynie możliwości zastosowania środka o znacznej dolegliwości powoduje, że jest on rzadziej stosowany, a osiągnięcie postaw zgodnych z zasadami sprawiedliwości społecznej częściej odbywa się w oparciu o współpracę [Ayres i Braithwaite 1992, 19-20]. Aby system stosowania prawa mógł sprawnie funkcjonować, konieczne jest zatem połączenie w ramach jednej procedury zarówno środków opartych na budowaniu współpracy i zaufania (*compliance*), jak również odstraszenia (*deterrence*). Wydaje się, że nie ma podstaw, aby odrzucać wyniki tych badań w odniesieniu do sporów zbiorowych prowadzonych przez związki zawodowe. Podobnie, jak naiwnym jest twierdzenie, że można stworzyć skuteczny system przestrzegania prawa bez elementu sankcji [tamże, 24-27], tak nie jest zasadne twierdzenie, że model rozwiązywania sporów zbiorowych skutecznie realizowałby zasady sprawiedliwości społecznej, bez możliwości organizowania strajków. Poza problematyką określoną w pytaniu badawczym, pozostaje niestety zagadnienie dotyczące prawa do lokautu jako narzędzia ochrony interesów pracodawcy. Wydaje się jednak

ważne, aby zagadnienie lokautów również zostało zbadane w kontekście zasady pokoju społecznego.

6. KONIECZNA WARUNKOWOŚĆ PRAWA DO STRAJKU

Nie da się zaprzeczyć, że strajk ze swej natury jest złem społecznym. Ma on bowiem gwałtowny charakter, wywołuje ferment społeczny, podważa autorytet państwa, wywołuje agresję, może prowadzić do zamieszek. Często strajki są świadomie wykorzystywane jako instrument walki politycznej, a nawet rewolucji [Laskowski 2012, 183-84]. Godzą one zatem bezpośrednio w pokój społeczny. Również w wymiarze indywidualnym prowadzą do zmniejszenia wynagrodzenia za pracę czy ograniczenia praw i wolności innych osób [Utz 1982, 245].

Z tych powodów m.in. w encyklice *Laborem exercens*, *Katechizmie Kościoła Katolickiego*⁹ oraz w literaturze przedmiotu [Strzeszewski 2003, 490-92], wskazuje się na warunkową dopuszczalność strajków. Nie ma jednak zgody w doktrynie co do określenia jednakowego katalogu przesłanek ich legalności. Większość z nich jednak – choć różnie sformułowana – ma podobną treść [Tenże 1978b, 245-46]. Ich spełnienie jest istotne, ponieważ ograniczają one ryzyko wystąpienia strajków niemoralnych, niemających uzasadnienia w sprawiedliwości społecznej, która jest jedyną przyczyną legalizującą strajk [Górski i Szymański 1934, 85].

W pierwszej kolejności wskazuje się na przedmiot strajku. Przedstawiciele doktryny podkreślają, że może on być organizowany wyłącznie w przypadku wyraźnego naruszenia zasad sprawiedliwości społecznej. Sama słuszność postulatu strajkowego nie jest zatem wystarczająca, ponieważ naruszenie zasady sprawiedliwości musi mieć odpowiednią skalę. Jak wskazuje A. Szymański nie można jednak wskazać w sposób abstrakcyjny przyczyn, które w każdych okolicznościach będą uzasadniały strajk. Cel jest godziwy, gdy żądania pracowników są sprawiedliwe [Szymański 1925, 214-16]. Na uwagę zasługuje zatem fakt, że w doktrynie katolickiej nauki społecznej nie określa się jako granicy słuszności strajku wynagrodzenia umożliwiającego przeżycie – minimum egzystencjalne. Taką granicą

⁹ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012, nr 2435.

jest bowiem wynagrodzenie sprawiedliwe, które może być zdefiniowane jedynie *ad casum*, a zatem również z uwzględnieniem postępu cywilizacyjnego. Wniosek ten jest zatem koherentny z treścią prawa do życia i prawa do pracy, jakie zostały zaprezentowane w nauczaniu społecznym Kościoła.

Kolejnym powtarzającym się w rozważaniach autorów aspektem determinującym ocenę etyczną strajku, jest jego potencjalna skuteczność, określana często jako rozsądna nadzieja zwycięstwa. Warunek ten nie ma jednak charakteru absolutnego. Przedstawiany jest pogląd, zgodnie z którym w przypadku beznadziejnego położenia pracowników, możliwe jest podjęcie strajku z góry skazanego na niepowodzenie, ale który zwróciłby uwagę opinii publicznej lub państwa na dotykającą ich niesprawiedliwość. Przesłanka ta ma silne uzasadnienie historyczne. Mimo zakazów strajkowania pod groźbą kary, strajki nadal organizowano, dzięki czemu w dalszej perspektywie możliwa była zmiana prawodawstwa [Strzeszewski 2003, 492].

Strajk nie może polegać także na niszczeniu kapitału przez pracę. Nie jest słuszny strajk, w ramach którego dochodzi do niszczenia własności pracodawcy lub ogranicza się prawa i wolności osób niebiorących w nim udziału. W tym aspekcie mieści się konieczność ważenia zysków i strat, które może przynieść strajk. Ma on być bowiem narzędziem sprawiedliwości społecznej. Nie spełnia swojego celu strajk o niewspółmiernej sile destrukcyjnej. Nie jest racjonalnym działaniem zbiorowe pracowników, którzy chcąc wzrostu płacy doprowadzają do upadłości zakład pracy, czy paraliżują życie społeczne. W tym kontekście istotnie wskazuje się w doktrynie na wątpliwą legalność strajku pracowników kluczowych usług [Górski i Szymański 1934, 86].

Ostatnim warunkiem przeprowadzenia moralnego strajku jest brak możliwości pokojowego rozwiązania sporu. Strajk powinien być zatem *ultima ratio* (*Laborem exercens*). W pierwszej kolejności należy podjąć dialog społeczny, którego efektem jest porozumienie zbiorowe pracy. W szczególności katolicka nauka społeczna wskazuje, że dobrą alternatywą dla strajku są arbitraż i negocjacje. Dopiero, gdy zawarcie umowy w drodze pokojowej nie jest możliwe i gdy nie można oczekiwać skutecznej pomocy państwa, można wszcząć strajk [Szymański 1925, 214-18]. Konieczne jest zatem responsywne stosowanie strajku.

Co należy podkreślić, nie w każdym przypadku strajki w świetle nauczania społecznego Kościoła są dopuszczalne. Istnieją bowiem usługi lub gałęzie przemysłu, które zaspokajają podstawowe potrzeby ludności. Nie

ma znaczenia, czy usługi te są świadczone przez podmiot publiczny czy prywatny. Im bardziej są one podstawowe, to tym bardziej strajk wydaje się niegodziwym środkiem realizacji praw i interesów pracowniczych. W tych obszarach gospodarki strajk nie znajduje swojego uzasadnienia w sprawiedliwości społecznej, a zatem stoi w sprzeczności z pokojem społecznym i dobrem wspólnym [Górski i Szymański 1934, 86].

W teorii prawa można wyróżnić trzy metody regulacji prawa do strajku. Pierwszą jest wprowadzenie zakazu organizowania strajków. Druga polega jedynie na uznaniu jego istnienia. W tym drugim ujęciu prawo do strajku jest regulowane jako wolność. W szczególności taka metoda jest charakterystyczna w państwach liberalnych, w których strajk wywodzony jest z wolności związkowej. W takim przypadku strona związkowa ma znaczny poziom swobody w organizacji strajku, byleby tylko nie naruszała interesu publicznego. Wówczas państwo, które ma chronić ten interes, ma obowiązek interweniować. Trzecią metodą regulacyjną jest instytucjonalizacja prawa do strajku. W tym ujęciu prawodawca, na poziomie ustawowym określa przesłanki wszczęcia legalnego strajku oraz wskazuje na sposób jego prowadzenia. W ten sposób państwo zyskuje możliwość kontrolowania tego zjawiska. W przypadku bowiem naruszenia przepisów prawa, a zatem zorganizowania nielegalnego strajku przewidziane są sankcje cywilne, pracownicze lub karne. W tym kontekście strajk przestaje być instytucją autonomiczną. Zostaje wpisany w szerszą kategorię metod rozwiązywania sporów zbiorowych. Takie normatywne ujęcie strajku powoduje, że nie jest on już wolnością, ale prawem podmiotowym [Masewicz 1989, 40-46].

Odnosząc te rozważania do pytania badawczego należy uznać, że zgodnie z nauczaniem społecznym Kościoła słuszną metodą regulacyjną jest jedynie instytucjonalizacja prawa do strajku. Strajk ujmowany jako wolność daje zbyt duże pole do nadużyć. Zwiększa się bowiem prawdopodobieństwo niespełnienia kryteriów słuszności strajku. W ten sposób zjawisko to staje w opozycji do zasad sprawiedliwości społecznej, która stanowi wyłączone źródło legalności i słuszności strajku. Zaś strajk, który jest niesprawiedliwy staje się jedynie destrukcyjną siłą dla pokoju społecznego i dobra wspólnego.

ZAKOŃCZENIE

Prawo do strajku w określonych warunkach jest mniejszym, ale koniecznym złem. *Prima facie* jest ono sprzeczne z zasadą pokoju społecznego, jednakże w szerszej perspektywie i po spełnieniu określonych kryteriów jest z nią komplementarne. Strajk, podobnie jak pokój społeczny, pełni funkcję środka do realizacji wyższych celów. Poprzez zachowanie pokoju społecznego możliwe jest bowiem realizowanie zasady dobra wspólnego. Z kolei poprzez strajk pracownicy mogą zrealizować swoje słuszne interesy, co z kolei może stanowić wypełnienie treści zasady sprawiedliwości społecznej. Ona jest natomiast kluczowa zarówno w wymiarze budowania harmonii w relacjach społecznych, ale także obok pokoju społecznego, jest koniecznym warunkiem realizacji dobra wspólnego. Ta aksjologiczna prawidłowość została zweryfikowana w kontekście rozwiązania kwestii społecznej, w której strajk odegrał kluczową rolę.

Nie wydaje się, że strajk stał się niepotrzebnym reliktem we współczesnych stosunkach zbiorowego prawa pracy, które zostały oparte o zasadę pokoju społecznego i prymat pokojowych metod rozwiązywania sporów. Dynamiczne ujęcie prawa do życia, z którym związane jest prawo i obowiązek pracy sugeruje, że standardy pracy, przez które człowiek może się doskonalić, ulegają zmianom wprost proporcjonalnie do rozwoju cywilizacyjnego. Jak wskazywał A. Szymański, tym co usprawiedliwia strajk jest m.in. żądanie sprawiedliwej zapłaty za pracę. Nie jest nim natomiast minimum konieczne do biernego egzystowania, które jest relatywnie stałe. Podobnie nie wydaje się, że strajk może być w prosty sposób skutecznie zastąpiony przez ireniczne metody rozwiązywania sporu zbiorowego. Zgodnie z doświadczeniami historycznymi, poglądami niektórych przedstawicieli doktryny katolickiej nauki społecznej i najnowszymi badaniami nad sankcją, elementem budującym efektywność całego modelu rozwiązywania sporów zbiorowych jest m.in. strajk. Nie można osiągnąć harmonii między pracą a kapitałem, dopóki nie zostanie zaspokojone poczucie sprawiedliwości co do ukształtowanego stosunku pracy. Narzędziem zaspokojenia tego poczucia i wypracowania słusznych warunków pracy i płacy może być strajk. Tym samym można uznać, że jest on uzupełnieniem dialogu społecznego. Wzmacnia bowiem jego skuteczność w zapewnianiu pokoju społecznego.

Z uwagi na szkodliwość strajku może być on uznany za legalny i moralny środek realizacji interesów pracowniczych jedynie warunkowo. Do przesłanek, które w tym celu muszą zostać spełnione należą: ostateczność strajku, słuszność żądań strajkowych, słuszna nadzieja zwycięstwa i dodatni bilans zysków i strat. Z tego powodu, aby strajk mógł służyć realizacji zasady sprawiedliwości społecznej, która stanowi jego uzasadnienie, powinien on być formułowany przez ustawodawcę jako prawo podmiotowe, a nie jako wolność.

PIŚMIENNICTWO

- Ayres, Ian, i John Braithwaite. 1992. *Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press.
- Górski, Ludwik, i Antoni Szymański. 1934. *Kodeks społeczny: zarys katolickiej syntezy społecznej*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej.
- Klose, Alfred. 1995. *Katolicka Nauka Społeczna w zarysie*. Tarnów: Wydawnictwo Biblos.
- Laskowski, Piotr. 2012. „Strajk generalny jako rewolucja. Luksemburg, Sorel i współczesne projekty polityki radykalnej.” *Praktyka teoretyczna* 6:184-216.
- Liszczy, Teresa. 2016. „Praca ludzka – wartość ekonomiczna czy etyczna?” *Etnolingwistyka* 28:64-84.
- Liszczy, Teresa. 2020. *Prawo pracy*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Masewicz, Walery. 1989. *Strajk. Studium prawnosocjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Musiała, Anna. 2019. *Polskie prawo pracy a społeczna nauka Kościoła. Studium prawnospołeczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Piwoński, Władysław. 1982. „System zasad społecznych i jego zastosowanie w encyklice Jana Pawła II *Laborem Exercens*.” W *Materiały studium nauki społecznej Kościoła*, red. Kazimierz Zoch-Chrabołowski, Robert Toporkiewicz, i Władysław Piwoński, 77-112. Halin: Wydawnictwo PAX.
- Piwoński, Władysław. 1993. *Słownik Katolickiej Nauki Społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów „PALABRA”.
- Strzeszewski, Czesław. 1978a. *Ewolucja katolickiej nauki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Ośrodek Dokumentacji Studiów Społecznych.
- Strzeszewski, Czesław. 1978b. *Praca ludzka*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Strzeszewski, Czesław. 2003. *Katolicka Nauka Społeczna*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Szymański, Antoni. 1913. *Studia i szkice społeczne*. Warszawa: Nakład Biblioteki Dzieł Chrześcijańskich.
- Szymański, Antoni. 1925. *Polityka społeczna*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Lubelskiego.

- Unterschütz, Joanna. 2016. *Naczelne zasady zbiorowego prawa pracy w multicyntycznym porządku prawnym*. Gdynia: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego.
- Utz, Arthur F. 1982. „Is a right to strike a human right?” *Washington University Law Review* 65, nr 4:732-57.
- Von Ketteler, Wilhelm E. 2007. *Nauczanie społeczne. Wybór pism*. Warszawa: Wydawnictwo PAX.
- Wesoły, Waldemar. 2012. „Strajk w katolickiej doktrynie społecznej.” *Nurt SVD* 2:175-93.
- Wojtyła, Karol. 2018. *Katolicka etyka społeczna*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Wyszyński, Stefan. 1993. *Miłość i sprawiedliwość społeczna. Rozważania społeczne*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

**Prawo do strajku a zasada pokoju społecznego.
Uwagi na tle katolickiej nauki społecznej i prawa pracy**

Streszczenie

Prawo do strajku jest poddawane krytyce. Głównym argumentem przeciwników tej instytucji jest – widoczna już *prima facie* – jego sprzeczność z zasadą pokoju społecznego i dobra wspólnego. W szczególności wskazuje się na przestarzałość tej instytucji oraz istnienie innych metod rozwiązywania sporu, które z powodzeniem mogłyby ją zastąpić. Z tego powodu celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie badawcze dotyczące określenia relacji między prawem do strajku a zasadą pokoju społecznego. W tym celu praca z wyłączeniem wstępu, została podzielona na sześć części. Pierwsze dwie zostały poświęcone konceptualizacji pojęcia prawa do strajku i zasady pokoju społecznego. Następnie w dalszej części artykułu zagadnienia te zostały poddane analizie w aspekcie historycznym, aksjologicznym i moralno-etycznym. Po dokonaniu ustaleń, że prawo do strajku nie jest prostym zaprzeczeniem pokoju społecznego, zostało wykazane, na czym polega konstruktywna funkcja strajków w realizacji tej zasady. Następnie zostały przedstawione warunki, po zrealizowaniu których strajk może mieć pozytywny wkład w kształtowanie pokoju społecznego i dobra wspólnego. Na końcu zostały przedstawione wnioski.

Słowa kluczowe: prawo do strajku; zasada pokoju społecznego; zasada dobra wspólnego; zbiorowe prawo pracy; rozwiązywanie sporów zbiorowych

**The Right to Strike and the Social Peace Rule.
Remarks on the Background
of the Catholic Social Teaching and Labour Law**

Summary

The right to strike is subjected to criticism. The main argument of this institution's opponents is, visible already, the *prima facie* contradiction between the social peace rule and the common good. Particularly, the datedness of this institution is

pointed out as well as the existence of other alternative dispute resolution methods which could replace it successfully. For this reason, this article's aim is an attempt to answer a research question regarding the identification of the relationship between the right to strike and the social peace rule. For this purpose, the dissertation was divided, excluding the introduction, into six parts. The first two were dedicated to the conceptualization of the right to strike notion and the social peace rule. Subsequently, in the following part of the article, these issues have been analysed from historical, axiological, and moral-ethical aspects. After making arrangements that the right to strike is not a simple denial of social peace, it has been demonstrated what the constructive function of strikes rests upon in the implementation of this rule. Then, the Author presented the conditions after fulfillment of which a strike can make a positive contribution to social peace shaping and the common good. At the end, the conclusions have been described.

Keywords: the right to strike; the social peace rule; the common good rule; collective employment law; collective dispute resolution

Information about Author: KAROL SOŁTYS, MA – The John Paul II Catholic University of Lublin; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: karol.soltys@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-7710-6204>